

שני ימים של ראש חודש

❖ **גזרת הכתוב** (שמות יג.) וְשִׁמְרֶתָ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה

- **מכילתא דרשב"י (פרק יג פסוק י)** ומנין שאין מעברין את החדש אלא ביום ואין מקדשין את החדש אלא ביום ת"ל מימים ימימה
- **רמב"ם סה"מ (עשה קנג)** מנין שאין מעברין את החדש אלא ביום ואין מקדשין את החדש אלא ביום תלמוד לומר מימים ימימה דין בפני עצמו
- ❖ **דין מיוחד לקדוש החודש** (תהילים פא, ג-ד) תקעו בחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲנֻנִי: כִּי חֶק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מְשַׁפֵּט לְאַלֹהֵי יַעֲקֹב:
- **סנה"י (יא):** תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו ה"א זה ר"ה וכו' כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום
- **רשב"ם (ב"ב קיד.)** ומיהו ב"ד שהעידו לפנייהם עדות בלילה עדות גמורה היא ויכולין לדון למחר ביום
- **רשב"ם (שם) ע"פ ח"י הרמב"ן (שם) וחי' הר"ן (סנה"י יא):** שלא כדברי רבינו שמואל ז"ל שכתב שאם דנו בלילה בדיעבד שדינו דין והא הוי תיובתיה:
- ❖ **כמשפט רגיל** (תהילים פא, ג-ד) תקעו בחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲנֻנִי: כִּי חֶק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מְשַׁפֵּט לְאַלֹהֵי יַעֲקֹב:
- **סנה"י (יא):** תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו ה"א זה ר"ה וכו' כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום
- **חי' הרמב"ן (ב"ב קיד.)** משמע מיהא דקבלת עדות כתחלת דין הוא, והיא דקבלה ביום גומרים בלילה, אלא גבי עדות החדש דשויא קרא כדיני נפשות אפילו לגמר דין, הילכך קבולי בלילה נמי אין מקבלין דתחלת דין הוא... הילכך זהו עיקר הטעם לראוהו בלילה שאם באו לדון על אותה ראייה שהיא כקבלת עדות דלילה ופסולה
- **חי' הר"ן (סנה"י יא):** דהא ילפינן קידוש החודש ממשפט ובקידוש אמרינן ואם קדשוה בלילה אינו מקודש א"כ משפט אם דנו בלילה בתחילת דין אינו דין

אם לא נראה בזמנו - אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו שמים

❖ **קידוש שמים הוא כמו קידוש ב"ד**

- **תוד"ה שכבר (סנה"י י):** דביום שלשים ממתנים ב"ד של מעלה לב"ד של מטה שמה יעברו אבל יום שלשים ואחד שא"א שלא קדשו היום מקדשין אותו בשמים מן השחר
- **רמב"ם (קה"ח ג,ז)** כשמעברין ב"ד את החדש מפני שלא באו עדים כל יום ל' היו עולין למקום מוכן ועושין בו סעודה ביום ל"א שהוא ר"ח, ואין עולין לשם בלילה
- ❖ **קידוש שמים אפילו בלילה**
- **סמ"ג (עשין מו)** ופירש רבינו יצחק אין צריכין בית דין לקדשו ביום שלשים ואחד שכבר קדשוהו שמים מתחילת הלילה
- **שקל הקודש (קה"ח ב,ח)** שכשב"ד של מעלה רואין שאין ב"ד שלמטה מקדשין אותו ביום ל' הן מקדשין אותו בתחלת ל"א
- ❖ **קידוש שמים דין בפני עצמו**
- **תוד"ה שכבר (סנה"י י):** י"מ דב"ד של מעלה מקדשין אותו לעולם בשעת המולד
- **מגן גבורים (ס"ו ק"ח מובא בשקל הקודש בה"ל קה"ח ח,ד)** למה עושין לעולם יום ל' ר"ח משום שכשנגמר כ"ט י"ב תשצ"ג כבר מתחיל ר"ח ואף על גב שאין מונין ר"ח עד יום ל"א מ"מ מיום ל' כבר מתחיל קדושת ר"ח ולכן עושין לעולם יום ל' ג"כ ר"ח
- **רמב"ם (קה"ח ח,ד)** יום ל' לעולם עו' אותו ר"ח בחשבון זה אם ה' החדש שעבר חסר יהיה יום ל' ר"ח הבא ואם יהיה החדש שעבר מלא יהיה יום ל' ר"ח הו' ומקצתו ר"ח
- ❖ **קידוש ממילא**
- **תוספתא (ר"ה ב,ט)** אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר חדש שלפניו קידשו
- **רמב"ם (קה"ח ח,ד)** יום ל' לעולם עו' אותו ר"ח בחשבון זה אם ה' החדש שעבר חסר יהיה יום ל' ר"ח הבא ואם יהיה החדש שעבר מלא יהיה יום ל' ר"ח הו' ומקצתו ר"ח
- **אור שמח (קה"ח ב,ח)** שאין קדושתו תלו' בב"ד שהוא מוכרח להיות ר"ח ורחמנא קדשו שאין חדש יותר מל' יום ובכה"ג שאין יכול להקבע הר"ח ביום מחר א"צ קי' ב"ד

שני ימים של ראש חודש

❖ **ספק**

- **בנין אריאל (ח"ב דף כד)** שהרי שני ימים ר"ח הוא מספק
- **פני יהושע (ברכות ל: בדברי תוס')** ונ"ל דאפילו הכי כתבו התוס' דלא נראה לחלק בשני הימים של ר"ח כלל כיון שעושין אותן מספק כי היכי דלא לזלזלו ביו"ט שני
- **שקל הקודש (קה"ח ב,ח)** כדי שלא יבואו לידי טעות תקנו שיום ל' לעולם ר"ח ועו' כיון שבזמן שקידשו ע"פ הראי' היו כל יום הראשון מצפין לעדות ועו' אותו מספק לר"ח
- **משנ"ב (או"ח תכב,ג)** שהלא יום ב' הוא רק משום ספיקא דאלו היום א' היה קודש היום שני הוא חול
- ❖ **קדושה אחת**
- **צל"ח (ברכות נו:)** ואני אומר שהתקנה שתיקנו שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה במס' ראש השנה דף ל' ע"ב מפני שנתקלקלו הלויים, היא לא על חודש תשרי לבד היתה כי אם על כל חדשי השנה שבכולם שייך תקלה זו... וכל ראשי החדשים שהם שני ימים הם קדושה אחת לענין תפלה
- **שוהם ישפה (קה"ח ח,ד)** ומבואר דשני ימים ר"ח שאנו עושין בחודש מלא אינו מספק... והנה לכאורה י"ל כי היכי דאמרינן גבי ראש השנה שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, ה"ה בשאר חדשים והוי קדושה אחת

שכח יעלה ויבא במעריב ביום שני של ראש חודש

❖ **אין צריך לחזור**

- **תוד"ה לפי (ברכות ל:)** ולא נראה לחלק
- **רמב"ם (תפילה י,יא)** אבל ערבית של ראש חודש אם לא הזכיר אינו חוזר
- **טור (או"ח תכב)** שכח ולא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו ל"א שם ר"ח יום א' או א"ב ימים **בית יוסף (או"ח תכב)** ודבר תי' הוא שזה היפך פשט דברי הגמרא
- **שו"ע (או"ח תכב,א) ומשנ"ב (שם)** ואם לא אמרו בערבית, אין מחזירין אותו בין שר"ח יום אחד בין שהם ב' ימים, מפני שאין מקדשין את החדש (ג) בלילה
- **באר יהודה (תפילה י,יא)** נלפע"ד לפרש דבריו קצת דסובר הב"י דודאי י"ס ד"ס דהגמ' דאיהו לא אמר רק בחודש מלא משום דע"ת רשות סמכין על הזכרה דלמחר ממילא ה"ה בשכח בלילה ב' ג"כ אין מחזירין דסמכין על הזכרה דהזכיר אתמול
- **פני יהושע (ברכות ל:)** ונראה לי דאפילו הכי כתבו התוס' דלא נראה לחלק בשני הימים של ר"ח כלל כיון שעושין אותן מספק כי היכי דלא לזלזלו ביום טוב שני
- ❖ **צריך לחזור**
- **תוד"ה לפי (ברכות ל:)** וי"מ דוקא בלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש בלילה אבל בלילה שניה מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו
- **בית יוסף (או"ח תכב)** כתב באורחות חיים (הל' תפילה אות קג) כתב הרב נתן דבערבית ליל שני מחזירין אותו שכבר מקודש הוא וכן כתב ריב"ט עכ"ל
- **לחם משנה (תפילה י,יא)** כלומר שמ"ש בגמרא לא שנא מלא ור"ח שני ימים או חסר ור"ח יום אחד היינו בלילה הראשונה לבד שבליילה הראשונה של ר"ח אפי' כשראש חודש יום אחד אין מחזירין אותו אבל בלילה שנייה כשר"ח שני ימים כבר החדש מקודש ומחזירין אותו
- **מגן אברהם (או"ח קח,י)** ואף שבב"י סי' תכ"ב כתב שזה הפך הגמ' לא עיני יפה דבגמרא לא אמר אלא שגם בחדש חסר אין מחזירין אותו
- **פרי חדש (או"ח תכב)** דמאי דאמרינן בגמרא לא שנא מלא לא שנא חסר היינו בטעות לילה ראשונה אבל לילה שנייה לעולם דמחזירין ואדרבה יש להביא סעד לסברת זו מההיא ברייתא דטעה ולא הזכיר ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית וכו' ולמה לי הך טעמא תיפוק לי דאין מקדשין את החדש בלילה
- **אור שמח (תפילה י,יא)** ומעודי היה לפלא בעיני, הלא קי"ל במסכת ראש השנה דף כ"ד ע"א כר' אלעזר בר' צדוק דאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו, שכבר קדשוהו שמים, א"כ ביום שני א"צ קדוש ב"ד, ולמה אין מחזירין אותו באם לא אמר של ר"ח בלילה, וזה צע"ג
- **פני יהושע (ברכות ל:)** ברוב הפע' לא הספיקו הב"ד לקבל עדות החדש ולו' מקודש החדש מבעו"א א"כ מה"ט גופא לא שייך להזכיר של ר"ח בתפלת ערבית ונהי שהשוו חכמים מידותיהם להזכיר בשל ערבית מ"מ בדיעבד אין מחזירין אותו מה"ט גופא, וא"כ לפי"ז ודאי לא שייך האי טעמא אלא בלילה הראשונה משא"כ בלילה שנייה לא שייך ה"ט

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב

והתניא: טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית, בשחרית - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין, במוספין - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה! - אמר ליה: לאו איתמר עלה, אמר רבי יוחנן, - בצבור שנו.

אמר רב ענן אמר רב: טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית - אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום. אמר אמימר: מסתברא מילתא דרב בחדש מלא, אבל בחדש חסר - מחזירין אותו. אמר ליה רב אשי לאמימר: מכדי רב טעמא קאמר, מה לי חסר ומה לי מלא! אלא, לא שנא.

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כד עמוד א

משנה. ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש. בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו מקדשין אותו, רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו - אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו שמים.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר אם לא נראה בזמנו - אין מקדשין אותו. תניא, פלימו אומר: בזמנו - אין מקדשין אותו, שלא בזמנו - מקדשין אותו. רבי אלעזר [ברבי שמעון] אומר: בין כך ובין כך אין מקדשין אותו, שנאמר ויקרא כה+ וקדשתם את שנת החמשים - שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק. אמר אביי: אף אן נמי תנינא: ראוהו בית דין וכל ישראל, נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה - הרי זה מעובר. מעובר - אין, מקודש - לא? - מעובר איצטריכא ליה; סלקא דעת"ך אמינא: הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל - איפרסמא, ולא ליעברוהו. קמשמע לן.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף י עמוד ב

אלא אמר רבא: קידוש ביום עיבור - בשלשה, אחר עיבור - ליכא קידוש, ומני - רבי אלעזר בר' צדוק היא. דתניא, רבי אלעזר בר' צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו - אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו בשמים. רב נחמן אמר: קידוש אחר עיבור - בשלשה, ביום עיבור - ליכא קידוש, ומני - פלימו היא. דתניא, פלימו אומר: בזמנו - אין מקדשין אותו, שלא בזמנו - מקדשין אותו. רב אשי אמר: לעולם חישוב קתני, ומאי עיבור - חישוב דעיבור. ואידי דקבעי למיתני עיבור שנה - תנא נמי, עיבור חודש. חישוב חודש - אין, קידוש חודש - לא, מני - רבי אלעזר היא. דתניא רבי אלעזר אומר: בין בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו, שנאמר ויקרא כ"ה+ וקדשתם את שנת החמשים שנה - שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים.

תהלים פרק פא

(ד) תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו:
(ה) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה - אינו מקודש. אמר רב אבא: מאי קרא - תהלים פ"א+ תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה, וכתוב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, מה משפט ביום - אף קידוש החדש ביום.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לד עמוד ב

דיני ממונות דנין ביום וכו'. מנהני מילי? אמר רבי חייא בר פפא דאמר קרא +שמות י"ח+ ושפטו את העם בכל עת. - אי הכי, תחלת דין נמי! - כדרבא, דרבא רמי: כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתוב +דברים כ"א+ והיה ביום הנחילו את בניו, הא כיצד? יום - לתחלת דין, לילה - לגמר דין.

שמות פרק יג

(י) ושמרת את החקה הזאת למועדה ממימים ומימה:

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יג פסוק י

למועדה [מלמד שאין] מעברין את השנה אלא בפרק <ה>סמוך למועד ומנין שאין מעברין את החדש אלא ביום ואין מקדשין את החדש אלא ביום ת"ל מימים ימימה

תוספתא מסכת ראש השנה (ליברמן) פרק ב

הלכה ט

ר' לעזר בר' צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים ר' שמעון בן לעזר אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר חדש שלפניו קידשו שמעון בן הסגן או' אם באו עדים מן המנחה ולמעלה תוקעין היו אבל אין מוסיפין קרבין אלא עד שיקדשו החדש אמ' ר' יהושע בן קרחא דברים אילו התקין רבן יוחנן בן זכיי משחרב בית המקדש לכשיבנה הבית במהרה (בימינו) יחזרו דברים אילו ליושנן

תוספות מסכת סנהדרין דף י עמוד ב

שכבר קידשוהו בשמים - י"מ דב"ד של מעלה מקדשין אותו לעולם בשעת המולד ואין נראה דאם כן בזמנו נמי כבר קדשו בשמים אלא נראה כפירוש הקונטרס בפ"ב דר"ה דביום שלשים ממתנינים ב"ד של מעלה לב"ד של מטה שמא יעברו אבל יום שלשים ואחד שאי אפשר שלא קדשו היום מקדשין אותו בשמים מן השחר והא דאמר בירושלמי רבא בר זבדא בשם רב טעמא דר' אלעזר בר' צדוק בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותה מקדשין הן יש ליישבו כפירוש הקונטרס דהכי פירש בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותו מלמטה ביום ל" מקדשין אותו הן מן הבוקר ביום ל"א דאין כאן ספק דודאי יקבע היום.

תוספות מסכת ברכות דף ל עמוד ב

והתניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו - ל"ג ליה דהא אמרינן בסמוך טעה ולא הזכיר של ר"ח אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין כו' אי נמי אי איתא אגב אחרינא נקט ליה.

תוספות מסכת ברכות דף ל עמוד ב

לפי שאין מקדשין את החדש כו' - פי' לעיל בריש פרקין (דף כו.) מה שמקשין ותיפוק ליה משום רשות משום דהיינו דוקא לעשות מצוה אחרת עוברת וי"מ דוקא בלילה ראשונה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין החדש בלילה אבל בלילה שניה מחזירין אותו שכבר מקודש מיום שלפניו ולא נראה לחלק.

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנג

...ואמרו (שם) מנין שאין מעברין את החדש אלא ביום ואין מקדשין את החדש אלא ביום תלמוד לומר מימים ימימה.

ספר מצוות גדול עשין סימן מו

גרסינן במסכת ראש השנה (שם) אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בר' צדוק דאמר שאם נראה שלא בזמנו פירוש בליל שלשים ואחד אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים, ופירש רבינו יצחק אין צריכין בית דין לקדשו ביום שלשים ואחד שכבר קדשוהו שמים מתחילת הלילה וכן מוכיח בירושלמי שאומר (שם) בשלשים ואחד שבית דין של מעלה רואין שלא קדשו בית דין של מטה הם עומדין ומקדשין אותו:

רמב"ם הלכות קידוש החדש פרק ב

הלכה ח

ואחר כך אחר שתתקיים העדות ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש ואין מקדשין את החדש אלא בשלשה, ואין מחשבין אלא בשלשה, ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו, ואין מקדשין אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש. אפילו ראוהו בית דין וכל ישראל ולא אמרו בית דין מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים, או שנחקרו העדים ולא הספיקו בית דין לומר מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים, אין מקדשין אותו ויהיה החדש מעובר ולא יהיה ראש חדש אלא יום אחד ושלשים אף על פי שנראה בליל שלשים, שאין הראייה קובעת אלא ב"ד שאמרו מקודש הם שקובעין. הלכה ט

ראוהו בית דין עצמן בסוף יום תשעה ועשרים, אם עדיין לא יצא כוכב בליל שלשים, בית דין אומרים מקודש מקודש

שעדיין יום הוא, ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים, למחר מושיבין שני דיינין אצל אחד מהם ויעידו הם השנים בפני השלשה ויקדשוהו השלשה.

רמב"ם הלכות קידוש החדש פרק ג

הלכה ז

כשמעברין בית דין את החדש מפני שלא באו עדים כל יום שלשים היו עולין למקום מוכן ועושין בו סעודה ביום אחד ושלשים שהוא ראש חדש, ואין עולין לשם בלילה אלא בנשף קודם עלות השמש ואין עולין לסעודה זו פחות מעשרה, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואוכלין בעת הסעודה, וזו היא סעודת מצוה של עיבור החדש האמורה בכל מקום.

רמב"ם הלכות קידוש החדש פרק ח

הלכה א

חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה ותשצ"ג חלקים כמו שביארנו, ואי אפשר לומר שראש החדש יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא, שנאמר עד חדש ימים מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש ואי אתה מחשב שעות.

הלכה ב

לפיכך עושין חדשי הלבנה מהן חדש חסר ומהם חדש מלא, חדש חסר תשעה ועשרים יום בלבד ואף על פי שחדשה של לבנה יתר על זה בשעות, וחדש מלא משלשים יום ואף על פי שחדשה של לבנה פחות מזה בשעות, כדי שלא לחשב שעות בחדש אלא ימים שלמים.

הלכה ד

יום שלשים לעולם עושין אותו ראש חדש בחשבון זה, אם היה החדש שעבר חסר יהיה יום שלשים ראש חדש הבא, ואם יהיה החדש שעבר מלא יהיה יום שלשים ראש חדש הוואיל ומקצתו ראש חדש, ויהיה תשלום החדש המלא שעבר, ויהיה יום אחד ושלשים ראש החדש הבא וממנו הוא המנין, והוא יום הקביעה, ולפיכך עושין ראשי חדשים בחשבון זה חדש אחד יום אחד בלבד וחדש אחד שני ימים.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י

הלכה י

טעה ולא הזכיר יעלה ויבא אם נזכר קודם שישלים תפלתו חוזר לעבודה ומזכיר, ואם נזכר אחר שהשלים תפלתו חוזר לראש, ו' ואם היה רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקור כ רגליו חוזר לעבודה.

הלכה יא

במה דברים אמורים בחולו של מועד או בשחרית ובמנחה של ראשי חודשים, אבל ערבית של ראש חודש אם לא הזכיר אינו חוזר.

טור אורח חיים הלכות ראש חודש סימן תכב

והא דמחזירין על שכחת הזכרת ר"ח דווקא שחרית ומוסף ומנחה אבל שכח ולא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו ל"ש

אם ר"ח יום אחד או אם הוא ב' ימים וכשם שיחיד חוזר ש"צ נמי חוזר אם טעה חוץ משחרית דתניא טעה ולא הזכיר ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוסף לפניו וא"ר יוחנן בצבור שנו פירש רב אלפס מפני טורח צבור הקילו בו לסמוך על תפלת מוסף כיון שהיא מיד אחר זאת ורש"י פירש בצבור שנו מי שמתפלל בצבור אפילו יחיד אין צריך לחזור מפני ששומע אותו מש"צ ואין הלשון משמע כן שהרי תלה אותו מפני שתפלת המוסף לפניו ולא קאמר מפני ששומע מש"צ

בית יוסף אורח חיים סימן תכב

והא דמחזירין על שכחת הזכרת ראש חודש דווקא שחרית וכו'. אבל שכח ולא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו לא שנה אם ראש חודש יום אחד או הוא שני ימים. פשוט בסוף פרק תפילת השחר (ל ע"ב): **כתב באורחות חיים** (הל' תפילה אות קג) **כתב הרב נתן דבערבית ליל שני מחזירין אותו שכבר מקודש הוא וכן כתב ריב"ט עכ"ל ודבר תימה הוא שזה היפך פשט דברי הגמרא:**

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש חודש סימן תכב

סעיף א

ערבית, שחרית ומנחה מתפלל י"ח ברכות (א) ואומר יעלה ויבא ברצה. ואם לא אמרו בערבית, אין מחזירין אותו, (ב) ובאיזה מקום שנזכר שאינו חוזר א' ע"ל [א] סימן רצ"ד סעיף ד' וה', בין שר"ח יום אחד בין שהם ב' ימים, מפני שאין מקדשין את החדש (ג) בלילה. אבל אם לא אמרו שחרית ומנחה, (ד) [ב] מחזירין אותו. ואם נזכר קודם שהתחיל מודים, (ה) אומר במקום שנזכר. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל מודים, אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, (ו) חוזר לרצה. ואם לא נזכר (ז) עד שהשלים תפלתו, חוזר לראש. (ח) ב' ואם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו (ט) קודם [ד] שיעקור רגליו, חוזר לרצה. הגה: ג' <א> ואם ד' הוא ספק אם הזכיר או לאו, (י) אין צריך לחזור (כל בו הלכות תפלה). (יא) וש"צ ששכח מלהזכיר בשחרית ע"ל סימן קכ"ו.

מגן אברהם סימן קח

יב (פמ"ג) (מחה"ש) של שבת - צ"ע אם לא הזכיר שבת בשניה אם מחזירין אותו ויש להביא ראיה ממ"ש סי' תרכ"ג ס"ג דמשמע שאם לא הזכיר של שבת בנעילה מחזירין אותו משום דיום הוא שנתחייב בד' תפלות וה"נ בכה"ג או דלמא כיון דתשלומין דחול הוא אין מחזירין אותו דלא נתחייב היום בכך ובטור סי' תכ"ב כ' ז"ל והא דאמרי' אם לא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש שתיים של חול משום דבשבת נמי בדין היא דבעי לצלויי י"ח אלא דמשום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן א"כ שייכי נמי י"ח לשל שבת עכ"ל, א"כ הכא מכ"ש דיוצא בדיעבד וצ"ע, עוד צ"ע מי שלא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתיים ולא אמר יעלה ויבא בשניה מי נימא כיון דלתשלומין של ערבית קאתי אין מחזירין א"ד טעמא דבערבית אין מחזירין דאין קידוש החדש בלילה והכא יממא והכי מסתברא דהא י"א דאפי' בליל שני מחזירין אותו מפני שכבר קדשוהו ואף שבב"י סי' תכ"ב כתב שזה הפך הגמ' לא עיין יפה דבגמרא לא אמר אלא שגם בחדש חסר אין מחזירין אותו והתנו' הזכירו סברא זו ואף דלא קי"ל הכי מ"מ בנדון דידן לכ"ע מחזירין כנ"ל ובכ"ה כת' בשם חכם א' דמחזירין אותו ובסי' תכ"ב נסתפק ג"כ במ"ש אם לא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתיים ולא אמר יעלה ויבא בשניה והביא מחלוקת הפוסקים והעלה דאין לחזור בשניהם ול"נ כמ"ש עיקר ע"ש דלא הביאו ראיו' שהבאתי:

משנה ברורה סימן תכב

(ג) בלילה - ולא היה עדיין קדושת ר"ח על היום ואפילו בליל ב' של ר"ח שייך טעם זה שהלא יום ב' הוא רק משום ספיקא דאלו היום א' היה קודש היום שני הוא חול:

לחם משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה יא

[יא] אבל ערבית של ר"ח אם לא הזכיר אינו חוזר. (שם דף ל' ב) טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש [בלילה] אלא ביום אמר (רב) אמימר מסתברא מילתיה דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא ע"כ. וכתבו התוספות שיש מפרשים דוקא בלילה הראשונה כלומר שמ"ש בגמרא לא שנה מלא ור"ח שני ימים או חסר ור"ח יום אחד היינו בלילה הראשונה לבד שבליילה הראשונה של ר"ח אפי' כשראש חודש יום אחד אין מחזירין אותו אבל בלילה שנייה כשר"ח שני ימים כבר החדש מקודש ומחזירין אותו. וזו היא הסברא שהביא הב"י ז"ל במקומו ותמה עליו שהוא היפך מפשט דברי הגמרא ואפשר דפשט הגמרא מיושב כדפירשנו:

שלטי הגבורים ה: בדפי הרי"ף אות א

...לעולם בזמן הזה אנו נוהגים לעשות ר"ח אחר חדש מלא שני ימים שמקדשין יום ל' ויום ל"א ומתפללין בשניהן תפלת מוסף לפי שרוב הפעמים המולד נולד ביום ל' קודם חצות וא"א שתראה הלבנה בו ביום וראוי לקבוע בו ובימים הראשונים לא היו עושין כן כמבואר בקונטרס הראיות בפ"ב של תענית

צל"ח מסכת ברכות דף נו עמוד ב

תוס' ד"ה טעה וכו', כתב רבינו יהודה וכו' אינו מרויח כלום וכו'. וכתב המג"א בס"ס ק"ח [ס"ק ט"ז] דאם בלילה ג"כ ראש חודש לכ"ע יחזור ויתפלל דהא ירויח שיאמר יעלה ויבוא. **ובספר בנין אריאל** [ח"ב דף כ"ד] **השיג עליו שהרי שני ימים ר"ח הוא מספק, וממ"נ אם ביום היה ר"ח, איך יאמר יעלה ויבוא בלילה, ואם בלילה הוא ר"ח א"כ ביום אינו ר"ח ולא טעה כלל בתפלתו ביום, ואיך יתפלל עתה יעלה ויבוא בתשלומין של תפלת היום. ואני אומר שהתקנה שתיקנו שלא יהיו מקבלים עדות החודש אלא עד המנחה במס' ראש השנה דף ל' ע"ב מפני שנתקלקלו הלויים, היא לא על חודש תשרי לבד היתה כי אם על כל חדשי השנה שבכולם שייך תקלה זו, שבודאי בכל ר"ח היה שיר, ובפרט לדברי הרמב"ם בפ"ג מקידוש החודש [הלכה ה'] שהתקלה היתה בקרבן מוסף, פשיטא ששייך בכל החדשים, וכן משמע שם מדברי הרמב"ם שעל כל קבלת עדות החודש של כל חדשי השנה היתה תקנה, שהרי לא הזכיר שם ראש השנה כלל ולא חודש תשרי, אלא סתם דבריו על כל קבלת עדות החודש. ואף ששוב אחר החורבן התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו מקבלים עדות החודש כל היום, מ"מ כי היכי דאמרינן במס' ביצה דף ה' ע"ב דאף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה, דמי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, ה"נ אמרינן כן בכל חדשי השנה, וכל ראשי החדשים שהם שני ימים הם קדושה אחת לענין תפלה, ושפיר קם דינו של המג"א. ואמנם בשני ימים של גלויות אם טעה בשביעי של פסח או ב"ט ראשון של שבועות או בשמיני עצרת במנחה והתפלל תפלת חול, לא יתפלל ערבית שתיים.**

אור שמח הלכות קידוש החודש פרק ב הלכה ח

[ח] ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. בפרק אין מכירין (ר"ה כד, א) ופסק כר"א ב"ר צדוק וכדמסיק שם שמואל דהלכה כר"א ב"ר צדוק. אך קשה טובא דבפרק קמא דראש השנה דף ח' ע"ב לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים כו', מלמד שמתקדשת והולכת מתחלתה, ורבנן שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים. נתברר דרבנן דפליגי על ר' ישמעאל סברי דאין מקדשין חדשים כלל, והך מילתא סבר ר' אלעזר בר' שמעון, והו"ל להגמרא לומר סברי כראב"ש, ועוד תמוה לומר דהנך רבנן יפלו על כמה משניות דראוהו בית דין דאיכא קידוש החדש, ובר"ח כתב דמדברבן מודו דמקדשין. **לכן נראה לענ"ד כך, דבתוספתא (ר"ה פ"ב ה"ז) איתא ר' שמעון בן אלעזר אומר שלא בזמנו אין מקדשין אותו, שכבר קדשו חודש שלפניו.** ונראה לדעתי דיליף זה מהך קרא, וקדשתם את שנת, שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים, והכונה דקידוש השנים אין עכוב בשנים, שאטו אם לא יקדשוה לא נחשוב ליובל, ובכל מילי דמעכבי יובל לא נזכר קידוש, אלא שהיא מצוה פרטית לקדש שנים, וכמוש"כ רבינו פרק י' מהל' שמיטה, וכמוש"ש רש"י (ר"ה ח: ד"ה שנים) מצוה על ב"ד לקדש לאמר מקודשת השנה, וזהו שאמר מצוה לקדש שנים בכה"ג, שאין מעכב את היובל, רק למצוה, ואי אתה מקדש חדשים בכה"ג, שבלא קידוש יהיה כאלו קדשו, וזהו ביום ל"א, שגם בלא קידוש יהיה כך, אבל ביום ל' שבלא הספיקו לו' מקודש הר"ז מעובר (שם כד.), וא"כ הקידוש הוא נפ"מ, שהרי יכול להיות ר"ח למחר, שפיר צריך קדוש ומעכב בעיקר הדבר, וז"ב, ואם כי הגמ' לקמן קאמר טעמא דראב"ש, בכה"ג מצאנו לשון אחד לשני מובנים מתחלפים [ב"ב קע"ה. תוס' ד"ה דברי שכ"מ, וש"מ]. וכיון שזכינו לזה עמדנו על לשון רבינו בפירוש המשנה פרק אין מכירין (ר"ה פ"ב מ"ה) ז"ל, ור' אלעזר אומר כי אין חייבין בקידוש החדש על כל פנים, שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה, שנים את מקדש ואי אתה מקדש חדשים, ענינו שאין קידוש החודש חובה עכ"ל, **וכוננו שמפרש הך דראב"ז שאמר שכבר קדשוהו שמים פירוש שאין קדושתו תלוי' בבית דין, אלא שהוא מוכרח להיות ראש חדש, ורחמנא קדשו, שאמר שאין חדש יותר משלשים יום, ובכה"ג שאין יכול להקבוע הר"ח ביום מחר אין צריך קידוש ב"ד, שדוקא שנים את מקדש בכה"ג ואי אתה מקדש חדשים אלא באופן שהקדוש הוא תנאי, שאם לא יקדשוהו ביום שלשים לא יהיה ר"ח, ור"ח למחר, אבל באופן שהקדוש אינו תנאי אלא החלטי, כמו ביום שלשים וא', שאף אם לא יקדשוהו יהיה ר"ח, אין קדוש ב"ד חובה בלבד, רק חובה ותנאי בהצטרף, זה פירוש דברי רבינו, והירושלמי (ר"ה פ"ב ה"ה) גריס בשמים, ולכך מפרש שב"ד של מעלה מקדשין אותו, אבל רבינו מפרש כמו"ש, ופירושו נכון, ולפ"ז אם שכח לומר יעלה ויבא בלילה של יום שני דר"ח חוזר, ועיין בחידושי הלכות תפלה פ"י הי"א, ועיין בערכין כ"ט ע"א ור' ישמעאל אי לא מקדיש ליה לא קדוש כו' לא צריך לאקדושיה, וזהו דוגמא למש"כ בס"ד.**

ויותר נראה דמזה יצא לרבינו דמה שמוכרח עפ"י חשבון שלא נראה החדש בזמנו חדש אחר חדש, ומוכרח לפי החשבון לקבוע יום שלשים לר"ח, ג"כ אין אומרינן מקודש, רק בקביעות בעלמא מקיימין יום שלשים לר"ח, ולפ"ז מחזור טפי שנים אתה מקדש לפי החשבון, לא על הראיה בהשמש, ואי אתה מקדש חדשים בזמן שאין אתה מקדש עפ"י ראייה, שאין הלבנה נראית ואתה מחשב עפ"י חשבון, רק בזמן שאתה מקדש עפ"י ראית העדים הלבנה בזה צריך קדוש, שיאמרו מקודש.

אור שמח הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה יא

[יא] אבל ערבית של ראש חודש אם לא הזכיר אינו חוזר. עיין בלחם משנה שהביא דברי התוספות (ברכות ל, ב) ד"ה לפי שאין מקדשין כו', וי"מ דוקא בלילה ראשונה אין מחזירין אותו כו', אבל בלילה שניה מחזירין אותו, שכבר מקודש מיום שלפניו כו' ע"ש, ומעודי היה לפלא בעיני, הלא קיי"ל במסכת ראש השנה דף כ"ד ע"א כר' אלעזר בר' צדוק דאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו, שכבר קדשוהו שמים, א"כ ביום שני א"צ קדוש ב"ד, ולמה אין מחזירין אותו באם לא אמר של ר"ח בלילה, וזה צע"ג, עד שמצאתי להתוספות במסכת סנהדרין דף יו"ד (ע"ב ד"ה שכבר) בב"ד שלמעלה מקדשין אותו בשחר יום ל"א, ולפ"ז בערבית שעדיין לא קדשוהו ב"ד של מעלה אין מחזירין אותו, אך מנא להו הא, ועוד דבתוספתא דרה"ש (פ"ב ה"ט) איתא טעמא אחרינא, דאם לא

נראה בזמנו הוא מקודש מחודש שלפניו, וכבר קדשוהו ב"ד בחודש העבר, דא"א לחודש יותר משלשים, ולפ"ז ודאי מחזירין אותו, ושוב אתא לידי תוס' רא"ש על ברכות העיר קצת, ואינו מובן כונתו, אולם פירוש הגמ' מסתברא מילתא דרב בחודש מלא, אבל חודש חסר לא, דפירש רש"י (ד"ה בחדש) משום דיאמר למחר, דמוכר דקידשו ב' ימים ר"ח אינו מחזור. אמנם לשיטת רבינו החדשה (עיין הל' קידוש החודש פ"ב ה"ט ופ"ג ה"ז) דבכ"ט קודם הלילה יוכל הלילה להתקדש, היינו שיקדשו ב"ד את יום שלשים שהוא יום מחר ביום כ"ט, אבל לקדש ביום שלשים את יום שלשים ואחד זה אין ביכולתן, דאם יש פנאי לקדש ומקדשין באותו יום אותו יום מוכרחין לקדש, וזה שאמר דאם הוא נקבע ביום שלשים ואחד אז שייך שאין הלילה יכול להתקדש, וכת"ק דאמר דמקדשין אף אם לא נראה בזמנו, אבל אם ר"ח הוא יום שלשים אז יוכל גם הלילה להיות ר"ח אם יקדשוהו ביום כ"ט, ולכך מחזירין אותו, וזה נכון, ובג"מ בשבת כ"ד ע"ב אינו צריך להזכיר של יום טוב, ולא אמר ר"ח, משום שאינן קובעין החדש בלילה ודאי א"צ להזכיר.

באר יהודה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה יא

[יא] בד"א בחוה"מ ושחרית ומנחה של ר"ח אבל בערבית של ר"ח אין מחזירין. ועיין בתוס' דלטעם זה דאין מקדשין החודש בלילה י"ל דוקא בלילה הראשונה דר"ח אבל בחודש מלא ביום ב' מחזירין אותו שכבר קדשוהו אתמול והב"י בס' תכ"ב תמה שזה היפך מדברי הגמ'. ונתקשו כולן בפ"י דבריו דהלא בגמ' לא נזכר מדין זה כלום. ולגודל התמיהה הי' נלפע"ד לפרש דבריו קצת דסובר הב"י דודאי דס"ד דהגמ' דאיהו לא אמר רק בחודש מלא משום דת"ע רשות סמכינן על הזכרה דלמחר ממילא ה"ה בשכח בליל ב' ג"כ אין מחזירין דסמכינן על הזכרה דהזכיר אתמול ואף על גב דכ' הפוסקים בש"ץ שטעה בר"ח דלא סמכינן רק על הזכרה דלהבא ולא על הזכרה דלשעבר עי"ש מ"מ הכא י"ל כיון דתפלת ערבית רשות שפיר סמכינן גם על הזכרה דאתמול מדלא מפליג רב בזה בין יום ראשון לב' ממילא מיסתבר דאפילו לטעם זה דאין מקדשין החודש ג"כ אין חילוק בזה בין יום ראשון לב' כיון דאדרבה הך טעמא לטפויי אתא בחודש חסר ולא לגרוע ליל ב' בחודש מלא ובפרט דגם טעמא קמא איתא. כן נלפע"ד לפרש קצת:

מעשה רוקח הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה יא

...והרב בית יוסף או"ח סימן תכ"ב הביא דעת הרב נתן והריב"ש ז"ל דס"ל כיש מפרשים ותמה עליהם דנראה הפך פשט דברי הגמרא והפרי חדש ז"ל שם הקשה על הרב ב"י ותמה על תמיהתו דמאי דאמרין בגמרא לא שנא חסר לא שנא מלא היינו בטעות לילה ראשונה אבל לילה שניה לעולם דמחזירין ואדרבה יש להביא סעד לסברת זו מההיא ברייתא דטעה ולא הזכיר ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית וכו' ולמה לי הך טעמא תיפוק לי דאין מקדשין את החדש בלילה והתוספות נדחקו בזה וכו' עיין שם ע"כ ודברי הרב ז"ל יש להם פנים לפי דרכו. אמנם אחרי המחילה רבה לא היה לו לתמוה כל כך על תמיהתו של הרב ב"י כיון דהוא ז"ל לא גריס הך רישא דברייתא וכמ"ש כ"ש בשם הרי"ף והרא"ש ודהכי ס"ל לרבינו והיא סברת התוספות שדחה הרב ז"ל וכן נראה מדברי הרב ב"י שם ודו"ק. ובשו"ת שי למורא סימן נ"ג כתב דאם כשחל ר"ח שני ימים לא התפלל מנחה ביום ראשון ובתשלומין בערבית לא הזכיר ר"ח כלל מכל מקום אין מחזירין אותו כיון דאין מקדשין החדש בלילה עיין שם ועיין להרב כנסת הגדולה ופר"ח או"ח סימן תכ"ב.

פני יהושע מסכת ברכות דף ל עמוד ב

שם אמר רבי ענן כו' לפי שאין ב"ד מקדשין החדש אלא ביום. וכתבו התוס' דיש מפרשים דוקא בלילה ראשונה כו' אבל בלילה שניה מחזירין אותו שכבר מקודש יום שלפניו ולא נראה לחלק עכ"ל. ולא ידענא למה לא נראה להם לחלק דהא לכאורה טעמא רבא אית ביה ופשטא דלישנא דרב נמי הכי משמע שזה עיקר הטעם דלפי שאין מקדשין החדש אלא ביום מש"ה לא איכפת לן אם לא הזכיר של ר"ח בערבית והיינו כמ"ש רש"י (ברייתא פרק ראוהו ב"ד) [בפרק אם אינן מכירין] [ר"ה כ"ג ע"ב] דהלבנה אינה נראית בשעת חידושה אלא סמוך לחשיכה וא"כ ברוב הפעמים לא הספיקו הב"ד לקבל עדות החודש ולומר מקודש החדש מבעוד יום א"כ מהאי טעמא גופא לא שייך להזכיר של ר"ח בתפלת ערבית ונהי שהשוו חכמים מידותיהם להזכיר גם בשל ערבית מ"מ בדיעבד אין מחזירין אותו מהאי טעמא גופא, וא"כ לפי"ז ודאי לא שייך האי טעמא אלא בלילה הראשונה משא"כ בלילה שנייה לא שייך האי טעמא. ונראה לי דאפילו הכי כתבו התוס' דלא נראה לחלק בשני הימים של ר"ח כלל כיון שעושין אותן מספק כי היכי דלא לזלזלו ביום טוב שני כדאיתא בפרק במה מדליקין [שבת כ"ג ע"א] וכמו שאכתוב בזה בקונטרס אחרון לענין ספק אם הזכיר של ר"ח כשעושין ר"ח שני ימים ע"ש ודו"ק:

שוהם וישפה הלכות קידוש החודש פרק ח הלכה ד

[ד] יום שלשים לעולם עושים אותו ראש חדש. אם היה החודש שעבר חסר יהיה יום ל' ר"ח הבא. ואם יהיה החודש שעבר מלא יהיה יום ל' ר"ח הואיל ומקצתו ר"ח. והוא תשלום החודש המלא שעבר. ויהיה יום ל"א ר"ח הבא ע"כ. והביא הטור לשון זה סוף סי' תכ"ז. ומבואר דשני ימים ר"ח שאנו עושין בחודש מלא אינו מספק. והברכי יוסף שם הביא תשובת רבינו ישעיה שכתב כל דברי הרמב"ם ז"ל והטור, ולא ידעתי מה חידש בזה. והנה לכאורה י"ל כי היכי דאמרין גבי ראש השנה שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, ה"ה בשאר חדשים והוי קדושה אחת. ומצאתי בב"י סי' קל"א בשם השבלי לקט דבמנחה שלפני ר"ח אין נופלין על פניהם, דהא קי"ל אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ע"כ. הן אמת דדברי השבלי לקט לא זכיתי כלל להבינם, דמה ענין זה ליום שלפני ר"ח דהוא כ"ט לחודש דלעולם לא יהיה ר"ח, דהא דנוהגין אותו היום קודש היינו יום ל', ומאי שייך זה ליום כ"ט, והדבר פלא. ועכ"פ ס"ל דגם בשאר חדשים אם באו עדים מהמנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, והגם שמצאתי להטורי אבן בר"ה דף ל' ע"ב שכתב הא דנוהגין וכו' לא שייך בשאר חדשים וכ"כ הפני יהושע שם, דברי השבלי לקט עדיפא. וכן ראיתי בצ"ח ברכות כ"ו ע"ב כתב כן והובא במחצית השקל סי' ק"ח:

שוב נתיישבתי לענ"ד דזה טעות, ופלא גדול על הגאון הצ"ח דאיך אפשר לומר דמחמת זה הן שני ימים ר"ח משום שמא יבואו עדים וכו', דהא מתקנת רבי יוחנן בן זכאי ואילך מקבלים עדות החודש כל היום, ורק דמודה ריב"ז דנוהגין למחר ג"כ קודש כמ"ש הרי"ף ורש"י והרא"ש ז"ל בריש ביצה, אבל למנין מונין מיום ראשון וכמו שאנחנו מונין בתשרי מיום ראשון. וא"כ אי גם בשאר חדשים הא דשני ימים הוא מספק שמא יבאו עדים מהמנחה ולמעלה, א"כ כיון דבשאר חדשים אנו מונין מנין ימי החודש מיום השני, אדרבא בחודש חסר היה לנו לעשות שני ימים ר"ח דאף דיום ל' הוא ר"ח שמא יבאו עדים מהמנחה ולמעלה וגם למחר ביום ל"א קודש, אבל בחודש מלא כיון דמונין מיום שני על כרחך לא חיישינן כלל שמא באו עדים אתמול, ואין שום מבוא לומר דיום ל"א יהיה קודש מטעם שמא באו עדים אתמול מהמנחה ולמעלה דא"כ היה לנו למנות ימי החודש מיום ל'. ודברי הצ"ח פלואים:

והנה טעם רבינו ז"ל ג"כ צריך ביאור לענ"ד, דכיון דב' חדשים הם יותר מנ"ט ימים, א"כ כשנעשה חודש אחד כ"ט וחודש אחד ל', מה זה שכתב רבינו ז"ל יהיה יום ל' ר"ח הואיל ומקצתו ר"ח. וצ"ל דאנן לא משגיחין בחודש שעשינו כבר חסר, ורק כשאנו מונין עד יום ל' וידענו שחדשה של לבנה הוא רק כ"ט יום וחצי א"כ מקצת יום ל' הוא ר"ח. ובאמת טעם רבינו ז"ל הוא דבר חדש, והא דב' ימים ר"ח בחודש מלא מבואר בנדריים דף ס' ע"ב. אבל הטעם לא נתבאר. ועי' בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קנ"ג שכתב דבאמת אף בזמן הראיה בחודש מלא היו נוהגין ביום ראשון קודש שמא יבואו עדים וכמ"ש רש"י ז"ל בריש ביצה לענין ראש השנה. ואף שר"ח מותר במלאכה נפק"מ לענין מלאכת נשים (ואפשר דנפק"מ לענין תענית דנראה דאף תענית שעות אסור בר"ח כמו בשבת) ולפ"ז הדר הוא רק מספק. שוב נדפס ספר עמודי אש וראיתי שם סי' ג' אות י"ח ערבוב דברים בענין זה, ועוד יותר בסוף דבריו שכתב דשני ימים טובים אינן מספק כדעת הרמב"ם ז"ל. וזה היפך פסק השו"ע בסי' תקכ"ז סי' כ"ב כמ"ש הב"י סוף סי' תקכ"ח ועי"ש בדרכי משה. והוא בעצמו סי' ב' אות כ' חקר לענין ברכה, וכאן פסק כהרמב"ם ז"ל. וחוף מכל זה העלים עין מדברי הלח"מ שכתב דהרמב"ם ז"ל מודה דלא חמיר מספק, ורק להתנות אם היום חול ס"ל דאין להוציא שקר מפיו, ולפ"ז בנדון דידן גם הרמב"ם ז"ל מודה:

שקל הקודש הלכות קידוש החודש פרק ב הלכה ח

(ו) אלא חדש שנראה בזמנו. (עח) אבל אם נראה שלא בזמנו דהיינו ביום ל"א אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים (עט) שכשב"ד של מעלה רואין שאין ב"ד שלמטה מקדשין אותו ביום ל' הן מקדשין אותו בתחלת ל"א, וע"ל פי"ח ה"ח שגם ביום ל' אם אין מקדשין ע"פ הראי' רק ע"פ החשבון אין אומרים מקודש:

שקל הקודש הלכות קידוש החודש פרק ח הלכה ד

(ז) יום שלשים לעולם עושין אותו ר"ח. כדי שלא יבואו לידי טעות תקנו שיום ל' לעולם ר"ח (ב) ועוד כיון שבזמן שקידשו ע"פ הראי' היו כל יום הראשון מצפין לעדות ועושין אותו מספק לר"ח (ובעירובין מ' א' משמע שגם היו מתפללין מוסף מספק ע"ש וצ"ע) לא שינו ממה שהיו עושין והשאירו יום א' תמיד ר"ח וי"ל שזו כוונת רבנו שכ' הואיל ומקצתו ר"ח:

שקל הקודש - ביאור ההלכה הלכות קידוש החודש פרק ח הלכה ד

* הואיל ומקצתו ר"ח. ראיתי בס' מגן גבורים ס"ס ק"ח שהסביר למה עושין לעולם יום ל' ר"ח משום שכשנגמר כ"ט י"ב תשצ"ג כבר מתחיל ר"ח ואף על גב שאין מונין ר"ח עד יום ל"א מ"מ מיום ל' כבר מתחיל קדושת ר"ח ולכן עושין לעולם יום ל' ג"כ ר"ח וצ"ע דהא כשר"ח חסר של כ"ט יום והמולד הי' תחלת הלילה נמצא המולד בסוף החדש ביום ל' י"ב שעות ותשצ"ג חלקים נמצא בחדש שאחריו שעושין ל' יום חל המולד בליל ל"א וא"כ נגמר כ"ט י"ב תשצ"ג ביום ל"א ולמה עושין ר"ח ביום ל' ואולי משום שע"פ רוב מקצתו ר"ח:

חיי אדם חלק א כלל כד

ענין י

ברכה ג' נקראת קדושת ה' שהיא "אתה קדוש" וחותרם האל הקדוש. ואם טעה וסיים המלך הקדוש, אין צריך לחזור (א"ה בשם כ"ג ס"י קי"ח). ובעשרת ימי תשובה מסיים המלך הקדוש. ואם טעה וסיים האל הקדוש, אם נזכר בתוך כדי דבור ואמר המלך הקדוש, יצא. ואם לאו, צריך לחזור לראש התפלה. והוא הדין אם מסופק אם אמר, צריך לחזור לראש התפלה, ואין שייך כאן תקנה הנ"ל שיאמר צ' פעמים, כי איך יאמר הברכה (תקפ"ב). **והגאון מוהר"ר אבלי פסוועליר נ"י אמר כאן דין מחודש, שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש, אינו צריך לחזור, כדין טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא בליל ראש חודש שאינו צריך לחזור, מחמת שאין מקדשין את החודש בלילה, אם כן גם בליל ראש השנה הדין כן שאין צריך לחזור. עד כאן לשון הגאון הנ"ל:**

שער הציון סימן תקפב ס"ק ד

(ד) תשובת מים חיים חלק אורח חיים סימן כ"ב. והנה בחיי אדם הביא בשם הגאון מהר"ר אבלי פאסוועלער שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש שאין צריך לחזור, כדין טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא בליל ראש חודש שאין צריך לחזור מחמת שאין מקדשין החודש בלילה, ולעניות דעתי לא נהירא, דזה היה שייך רק אם היה מתפלל תפלת חול, מה שאין כן בזה שמתפלל תפלת יום טוב ממה נפשך אינו יוצא, ואולי דהוא מיירי שנזכר תקף שסים האל הקדוש [לאחר כדי דיבור], ולדידיה צריך לסיים בשל חול, ואף בזה צריך עיון גדול, דאף דבתלמידי רבנו יונה מסתפק דאפשר דיוצא בשל חול בדיעבד, אבל להתיר לכתחלה לסיים בשל חול זה לא מצינו:

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קיד עמוד א

...ומיהו ב"ד שהעידו לפניהם עדות בלילה עדות גמורה היא ויכולין לדון למחר ביום אבל ראייה דידהו שרואין בלילה לא חשבינן כאילו הועד לפניהם בלילה דכיון דלא חזו בההיא שעתא לדינא ראייה דידהו אינה כשמיעה ממש ששמעו מפי עדים בלילה אלא הן עצמן נעשו עדים ושוב לא יהו דיינין בעדות עצמן אא"כ יעידו אחרים בפניהם והכי הלכתא וכי הא סוגיא אשכחן בב"ק בפ' החובל (דף צ:): גבי התוקע לחבירו.

חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף קיג עמוד ב

עוד כתב הרב ז"ל דאע"ג דבלילה הוו להו עדים ואין נעשין דיינין למחר, לאו למימרא שאם העידו שנים בפני בית דין בלילה אין עדותן עדות, אלא שאני הכא משום דחשבינן להו כעדים, אבל קבלת עדות בלילה כשרה ודין עליה ביום, ולא מסתבר דאמרינן במסכת ראש השנה (כ"ה ב') למה לי למיתנא נחקרו העדים וכו' ס"ד תיהו חקירת עדים כתחלת דין ומקודש מקודש כגמר דין וליקדשה בלילה מידי דהוה אדיני ממונות דדין ביום וגומרין בלילה קמ"ל ואימא הכי נמי וכו', **משמע מיהא דקבלת עדות כתחלת דין הוא, והיכא דקבלוה ביום גומרים בלילה, אלא גבי עדות החדש דשויא קרא כדיני נפשות אפילו לגמר דין, הילכך קבולי בלילה נמי אין מקבלין דתחלת דין הוא**, וכך מצאתי לרב ר' משה הספרדי ז"ל שאין מקבלין עדות בלילה ואין מקיימין שטרות בלילה, ומיהו אף בדין גמור אמרו בירושלמי (סנהדרין פ"ד ה"ה) שאם טעו ודנו בלילה דיניהם דין, וכן כתבו מקצת מחברים, ולדבריהם גבי עדות נמי עדותן עדות, **ודברי ה"ר שמואל ז"ל אין מראין כן אלא בעדות עדותן כשרה לדעתו, מה שאין כן בשאר דיני ממונות, וגמרא דילן מוכח לי שאף בדיעבד נמי אין דינים דין דאמרינן בפ"ק דסנהדרין (י"א ב') אין מקדשין את החדש אלא ביום ואם קדשו בלילה אינו מקודש וגמר לה מהא מה משפט ביום אף קדוש החדש ביום, ומינה [ל]דנו בלילה וכן קבלו עדות בלילה לא עשו ולא כלום, ופשוט הוא**. עוד יש לי ראייה ממה ששנינו (יבמות ק"ד א') חלצה בלילה חליצתה כשרה ור' אליעזר פוסל ומפרש עלה בגמ' דמר סבר חליצה כתחלת דין דמיא ומר סבר כגמר דין דמיא, אלמא תחלת דין בלילה אפילו דיעבד אינו דין, וזה מפורש, **הילכך זהו עיקר הטעם לראוהו בלילה שאם באו לדון על אותה ראייה שהיא כקבלת עדות דלילה ופסולה הילכך צריכים עדות אחרת ביום**.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב

מה משפט ביום אף קידש ביום מיהא שמעינן דמשפט אם דנו בלילה אינו דין דהא ילפינן קידש החודש ממשפט **ובקידוש אמרינן ואם קדשוה בלילה אינו מקודש א"כ משפט אם דנו בלילה בתחילת דין אינו דין שלא כדברי רבינו שמואל ז"ל שכתב שאם דנו בלילה בדיעבד שדינו דין והא הוי תיובתיה:**